

AJANKOHTAISTA: MISSÄ ON POETIIKAN ARKI?

Arjen poetiikka -seminaari 22.8.2008, Helsinki.

Niina Hämäläinen

Arjen poetiikka -seminaari keräsi aurinkoisena perjantapäivänä Tieteiden talolle kolmiensikymmentä innokasta kuulijaa ja keskustelijaa. Seminaarin järjestivät Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsingin yliopiston folkloristiikan oppiaine ja Suomen Akatemian projekti *Suullisen perinteen tekstualisaatio ja sen moderni kontekstualisaatio Suomessa*. Seminaarin avasi edellä mainitun projektin johtaja, folkloristi Pertti Anttonen Helsingin yliopistosta todeten, että suomen kieli on aina ollut runouden kieltä. Kalevalamitta on toiminut niin runoissa kuin arkisessa puheessakin. Anttonen halusi korostaa avauksessaan runouden monimuotoisuutta, sen yhteyttä arkikieleen, performatiivisuuteen sekä monikielisyyteen. ”Mikä oikeastaan on kielen ja poetiikan suhde?”, kysyi Anttonen seminaarilaisilta.

Seminaarin johdantoesitelmän piti suomen kielen tutkija Lea Laitinen (Helsingin yliopisto) otsikolla ”Arkikielen refleksiivisyys ja poeettinen kielioppi”. Laitinen aloitti esitelmän palauttamalla kuulijat 1800-luvulle, jolloin nykyinen arkikieli sai muotonsa ja erotettiin pois kirjakielestä. Tuolloin laadittiin sääntö muun muassa persoonamuotojen liikkäytöstä. Laitinen esitteli kaunokirjallisuuden kautta arkikielen poetiikkaa lähtien liikkeelle Roman Jakobsonin ”Poeettisen kieliopin” mallista, jonka mukaan poeettinen kieli on refleksiivistä, kiinnittää huomion ilmaisun muotoon ja on usein vastakieliopillista. Kaunokirjallisuudessa, jossa kielenkäytön rajat ovat väljemmät, arkikielen poeettisuus on yleistä ja ilmenee refleksiivisinä ilmauksina, kuten runsaana omistusliitteiden käyttönä. Esimerkkeinä toimivat muun muassa Pentti Saarikosken runo ”Jokainen on tästä lähtien tämänsä”, meänkielinen romaani (suom. *Populaarimusiikkia Vittulanjänkältä*) sekä Ranya ElRamlyn romaani *Auringon asema*. Laitisen mukaan 2000-luvulla kielen monimuotoisuus on jälleen ajankohtainen. Esitelmä herätti runsasta keskustelua muun muassa siitä, kuinka toisin sanomisen strategiana poeettinen kieli voi olla hyvinkin emansipatorista tai merkitystä ohjeistavaa. Yleisöpuheenvuorossa kirjallisuudentutkija Anna Kuismin otti esimerkiksi arkikielen poeettisuudesta naistoimittajan, jonka kirjoitustyyli oli korostetun minämuotoista, jopa siinä määrin, että se alkoi ärsyttää lukijaa. Itselleni tuli mieleen Laitisen esitelmästä feministinen vastakirjoitus, niin sanottu ”naiskirjoitus” (*écriture féminine*), jonka tarkoituksena on (naisen) ruumiin ja kokemuksen kirjoittaminen sisään tekstiin.

KIRJOITETUN KIELEN POETIIKKA

Kirjallisuudentutkija Laura Karttunen (Tampereen yliopisto) esitteli puheenvuorossaan allitteraation käyttöä journalistisissa teksteissä. Allitteraatio tavataan mieltää runokielen erityispiirteeksi, mutta nykyisessä arkikielessä ja journalistisissa teksteissä sitä käytetään yleisesti korostamaan kielen monimuotoisuutta. Sen avulla luodaan tyyliä, koheesiota, rinnastusta, vastakkaisuutta, onomatopoeettista vaikutelmaa sekä jäsenetään tekstiä ja tuotetaan mielihyvää. Karttusen aineiston allitteraation rajaaminen pelkästään konsonantteihin herätti ihmetystä, sillä suomen kielen allitteraatio kohdistuu yleensä vokaaleihin. Karttusen esitelmä innosti kuulijoita pohtimaan alkusoinnun merkitystä ja historiaa laajemminkin. Kouluneuvos Kirsti Mäkinen yleisöstä korosti myös allitteraation rajoittavaa, merkitystä lukitsevaa puolta, jonka vuoksi modernistit hylkäsivät sen 1950-luvulla. Pyritäänkö tekstin merkitys tyypistämään ja pysäyttämään allitteraation keinoin?

Ainakin sillä on mahdollista ohjata lukijan käsityksiä ja mielikuvia merkityksenannossa, totesi suomen kielen tutkija Salli Kankaanpää (Kotimaisten kielten tutkimuskeskus) omassa esitelmässään ”Rakennusvirasto runoilee”. Kankaanpään väitöskirja-aineistona ovat Helsingin kaupungin Rakennusviraston lehdistötiedotteet vuosilta 1979–1980 ja 1998–1999. Aineiston vertailu osoitti, että poeettinen kieli on lisääntynyt runsaasti lehdistötiedotteissa. Kankaanpään mukaan poeettinen kieli esiintyy aineistossa kohosteisena kielen eri tasoilla, poiketen normaaleista säännöistä. Kohosteisella kielenkäytöllä herätetään paitsi lukijan huomio myös autetaan muistamisessa. Sen avulla pyritään yhtä lailla houkuttelemaan lukijan myönteistä suhtautumista tiedotteen asioihin ja yleensä rakennusvirastoon. Kankaanpään mukaan poeettinen tyyli virallisissa tiedotteissa ilmentää ajan yhteiskunnallista henkeä. Kilpailu on lisääntynyt, markkinointi tärkeää, kuntalaisten ja viraston suhde tullut läheisemmäksi ja ylipäättään asioista tiedottaminen on ammattimaistunut.

Samanlaisiin johtopäätöksiin oli tullut sosiaalipsykologi ja folkloristi Outi Lauhakangas (Helsingin yliopisto) tutkiessaan sananlaskujen poetiikkaa internet-teksteissä. Lauhakangas hämmästyti huomattessaan, kuinka vahvoina ”vanhan kansan viisaudet” elävät nykykielessä. Muutosalttina ja yleisen elämänviisauden tulkkeina sananlaskut tarjoavat väylän kirjoittajien paitsi yleispäteville myös persoonallisille ilmauksille. Erityisesti internetkeskusteluissa sananlaskumaisuus on yleistä, sillä keskustelupalstat liikkuvat puhekielen ja kirjakielen välimaastossa. Lauhakangas puhui uudenaikaisesta, reflektioivasta, julkisesta intimitästä, joka tulee esiin virtuaalisten keskusteluyhteisöjen ja blogien sivuilla.

SUULLISEN KIELEN MUISTINVARAISUUS JA POETIIKKA

Kahvin jälkeen jatkettiin suullisen kielen poetiikalla. Kielitieteilijä Irma Sorvali (Oulun yliopisto) käsitteli esitelmässään riimin ja rytmin keinojen käyttöä muistamisen apuvälineenä. Esimerkkiaineistona Sorvalilla oli koulun opetusmateriaalia. Muun muassa

muistiketjut Suomen joista ja saksan verbeistä saivat kuulijat nauramaan. Aikoinaan ne ovat kuitenkin toimineet tehokkaasti (ulkoa)muistamisen välineinä ja tuottaneet oppimisen lisäksi mielihyvää niiden lausujille. Nykyajan muistin apuvälineeksi Sorvali nimesi hakukoneisto Googlen.

Folkloristi Venla Sykäri (Helsingin yliopisto) esitteli kreetalaista suullista runoutta omassa esitelmässään otsikolla ”Kreetalaisen parisäekielen rakenteellinen luovuus”. Kreetalainen runomitta toimii kalevalamitan tavoin runouden lisäksi musiikissa, kaunokirjallisuudessa ja tv- ja radio-ohjelmissa. Havainnollisten esimerkkien kautta Sykäri osoitti, kuinka parisäkeet ovat ajankohtaisia toisin sanomisen välineitä, kommentteja jostain aiemmasta. Niiden avulla runoilija voi tarttua mieltään polttavaan aiheeseen sovittamalla perinteisen parisäemallin avulla omaperäisen sanoman.

Kalevalamittaisen kehtolaulun poetiikasta, laulun muuntelusta, arvostuksesta ja arkisesta käytöstä jatkoi folkloristi Kati Heinonen (Helsingin yliopisto). Kehtolaulut ovat aikoinaan olleet konkreettista arjen runoutta, jota runonkerääjät eivät välttämättä ole arvostaneet. Laulajat itse olivat toista mieltä. Heidän mielestään kehtolauluja oli hausکمmpi laulaa kuin vakavampia runoja. Heinosta kiinnosti kehtolauluissa erityisesti laulun improvisaatio ja variaatio – ja se, mihin muuntelu perustuu. Vanhat kehtolaulut elävät nykyisin lastenlauluissa ja niiden funktiokin on tainnut muuttua. Yleisössä oltiin sitä mieltä, että kehtolaulun on nykyään syrjäyttänyt iltasatu.

Arjen poetiikka -seminaarin päättänyt folkloristi Seppo Knuutilan (Joensuun yliopisto) esitelmä ”Pyhempi kieli” jäi minulta ikävä kyllä kuulematta. Kaiken kaikkiaan päivän puheenvuoroissa kävi ilmi se tosiseikka, että kieli on luonteeltaan poettista, eikä kieltä ja poetiikkaa voida oikeastaan erottaa toisistaan. Mitä sitten ”arjen poetiikka” tarkoittaa? Esitelmien perusteella arkikielen poetiikka tuntuu vahvasti liittyvän toisin sanomiseen sekä muistamiseen ja oivaltamiseen ja sen kautta saatuun mielihyvään. Vaikka seminaarin polttopisteessä oli arjen runous, olivat useiden esitelmien aineistoesimerkit (kaunokirjallisuus, kalevalamittainen runous, sananlaskut, viralliset tiedotteet) melko kaukana arkisesta, tämänpäivän populaarista, kuten Seppo Knuutila kahvitauolla totesi. Kiinnittykö tutkimuksen poetiikka herkemmin ”ylevään” kuin populaariin viihteeseen? Toisaalta, eikö runous ja kieli sinänsä ole luonteeltaan arkista kytkeytyessään sen käyttäjään?

Arjen poetiikka -seminaarin tarkoituksena oli yhdistää poetiikan kanssa työskentelevät tahot: folkloristiikan, kielen ja kirjallisuuden tutkimuksen oppiaineet sekä edistää yhteistyötä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ja yliopistojen välillä. Seminaari keräsi yhteen edellä mainittujen alojen tutkijoita ja viritti innokasta keskustelua puhujien ja yleisön kesken. Seminaari oli osa laajempaa *Arjen poetiikka* -tapahtumaa, joka jatkui yleisötilaisuutena Helsingin Taiteiden yössä saman päivän iltana.

Filosofian maisteri Niina Hämäläinen on folkloristiikan jatko-opiskelija Turun yliopistossa.